

NOVÉ TENDENCIE V ZÁPASE O GLOBÁLNE VLÁDNUTIE¹

Milan Šikula*

Abstrakt

Cieľom príspevku je dokázať, že Stiglitzova téza o globálnom vládnutí bez globálnej vlády (2001) má podstatne širšiu historickú platnosť, a že začiatok tohto procesu spadá na začiatok 20. storočia. Na základe historických faktov ukazuje, že ciele presadzovanie globálneho vládnutia pomocou peňazí má tri určujúce medzníky – vytvorenie FED-u (1913) a brettonwoodskeho systému (1944), kedy v rámci unipolárneho systému globálneho vládnutia boli dominujúcim aktérom USA a nástup globálnej krízy (2008) spojený s prechodom k multipolárnemu systému a k zložitým zápasom o pozície v ňom. Objasnenie historickej genézy procesov globálneho vládnutia prispieva k hlbšiemu a celistvejšiemu chápaniu jeho súčasných prejavov.

Kľúčové slová: globalizácia globálne vládnutie, globálna vláda, unipolárny systém, multipolárny systém

JEL: F60, F69, F50, F55

Úvod

Myšlienka o globálnom vládnutí sa v rôznych podobách objavuje prakticky u všetkých autorov, ktorí kriticky skúmajú súčasnú podobu globalizácie. Z tohto dôvodu sa aj proces globálneho vládnutia ako ciele presadzovanej a uskutočňovanej stratégie časovo rámcovoval zhruba do posledných troch dekád, keďže výrazný rozmach globalizácie sa všeobecne radí od 80. rokov 20. storočia.

---

¹ Príspevok bol vypracovaný ako súčasť riešenia projektu VEGA č. 2/0104/12 "Makroekonomické aspekty dlhovej krízy - pripravenosť krajín čeliť novým výzvam

* Milan ŠIKULA, Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava 1; e-mail: milan.sikula@savba.sk

V spoločenských vedách najmä v ekonómii sa veľmi osvedčeným metodologickým postupom pre hlbšie pochopenie a objasnenie podstaty aktuálnych a najnovších javov a procesov stalo preskúmanie ich genézy a identifikácia ich zárodočnej formy. V tomto zmysle si predložený príspevok kladie za cieľ:

- stručne ukázať v čom viacerí významní autori vidia najdôležitejšie konkrétne prejavy globálneho vládnutia,
- identifikovať zárodočnú formu stratégie globálneho vládnutia a jej určujúce charakteristiky
- a na konkrétnych príkladoch dokumentovať ako sa genetický kód zárodočnej formy prejavuje v súčasnom zápase o pozíciu v globálnom vládnutí.

1. Stručný náčrt najvýznamnejších konkrétnych prejavov globálneho vládnutia spojených so skúmaním globalizácie

Dnes už existuje množstvo kritických zovšeobecňujúcich analýz, ktoré presvedčivo dokazujú, že súčasná podoba globalizácie nie je žiadnou historickou nevyhnutnosťou, proti ktorej ľudstvo nemôže nič urobiť, ale že je explicitným výsledkom neoliberalnej politiky presadenej finančnými a nefinančnými korporáciami prostredníctvom vlád a medzinárodných inštitúcií. Globálne nanútenie a presadenie trojrozmernej neoliberalnej politiky – liberalizácia – deregulácia a privatizácia vytvorilo široký priestor pre rozmanité prejavy globálneho vládnutia.

Ako ilustráciu najzaujímavejších pohľadov možno uviesť ukážky z prác nasledovných autorov. Najsilnejší globálni hráči, predovšetkým TNK, si vydobyli svoje pozície na úkor štátov, kolonizovali priestor, ktorý by inak kontrolovali národné štáty (Potůček, 2008) a museli sa podriaďovať ideológii vlády svetového trhu, t. j. ideológii ekonomického neoliberalizmu (Beck, 2002). Pod záštitou neoliberalnej doktríny TNK prostredníctvom svojich sietí prezvali vládnutie nad svetom. Tieto globálne siete nekontroluje žiadna inštitúcia, siete samotné sú držiteľmi moci (Castells, 2004). Jedným z prejavov globálneho vládnutia, ktorý sa odzrkadlil v teórii svetového systému je koncepcia svetového centra tvoreného VKŠ a periferie. Centrum pod neoliberalnými heslami určuje diskriminačné pravidlá vo vzťahu k rozvojovým štátom. Nespravodlivé pravidlá globálnych ekonomických procesov sú výsledkom globálneho kartelu silných globálnych hráčov (Held, 2004). Pokusy o

adresnejšiu charakteristiku nositeľov globálneho vládnutia bez globálnej vlády poukazujú na „globálnu triedu manažérov“, ovládajúcu globálne inštitúcie, ktoré by mali robiť politickú kontrolu, na priemyselné oligarchie a neprehľadne kreované finančné oligarchie, ktoré vládnu vládam (Bělohradský, 2000), alebo na globálnu vykorisťovateľskú oligarchiu, mafiánsky organizovanú, ktorá diktuje programové smerovanie celému procesu globalizácie (Bondy, 2005). Aktérom globálneho vládnutia sú podriadené aj také medzinárodné inštitúcie ako MMF a SB, ktorých formovanie a fungovanie je silne poznačené demokratickým deficitom a sú vlastne určitým nástrojom TNK, ktorý tlačí na štáty, aby pre nich vytvárali protekcionistickú pozíciu. TNK sa tak stali akýmisi globálnymi super hráčmi, ktoré „nemajú žiadnu zodpovednosť a žiadnu a zodpovednosť im nemôže byť vnútená ... Môžu, alebo sú schopné pohnať pred súd vlády a ich rozhodnutia sú robené nevoleným panelom ľudí mimo kontroly demokratických vlád“ (Herman, 1999). Prebieha antidemokratická kontrarevolúcia, keď globalizátori vďaka zdrojom, ktorými disponujú si môžu financovať kampane manipulujúce verejnú mienku. Môžu si dovoliť kúpiť nielen niektorých politikov, ale i celú demokraciu. Vytváraniu a posilňovaniu ich privilegovanej pozície napomáhajú aj vlastné, resp. spriaznené neziskové organizácie ako profesionálne komory, asociácie, thing tanky a nadácie. Doterajší spôsob globalizácie umožňuje malému počtu najsilnejších určovať agendu a smerovanie tohto procesu.

J. Stiglitz (2003, s. 54) výstižne charakterizoval tieto zmeny spojené s globalizáciou ako špecifický inštitucionálny fenomén a pomenoval ho „globálne vládnutie bez globálnej vlády“. Vzniklo viacero pozoruhodných prác, ktoré odhaľujú, že jadrom tohto fenoménu je bezprecedentná koncentrácia moci predovšetkým finančných a nefinančných korporácií a formálnych a neformálnych superglobálnych štruktúr.

Unikátnu štúdiu o globálnej superkorporácii vypracovali Vitali, Glattfelder a Barriston (2001) výskumníci Univerzity Zürich, v ktorej kvantitatívne zobrazili koncentráciu globálnej moci a vplyvu. Na základe analýzy gigantickej databázy 37 miliónov firiem a investorov zhodnotili intenzitu ich vzájomného vlastníckeho, finančného, kooperačného, technického, organizačného, sieťového a pod. prepojenia. „Zahusťovanie“ a koncentráciu tohto prepojenia a globálneho vplyvu preskúmali tromi iteračnými krokmi. Výsledkom záverečnej iterácie bola identifikácia super

jadra, tvoreného 147 korporáciami. Ich aktíva sú už tak vzájomne späté, že vytvárajú neoficiálny finančný konglomerát, ktorý priamo kontroluje 40 % celosvetového bohatstva korporácií a zásadne ovplyvňuje a určuje vývoj globalizovanej svetovej ekonomiky.

Mimoriadne pozoruhodným príspevkom k objasneniu základov globálneho vládnutia predstavuje kniha D. Rothkopfa *Supertřída* (2009) ako hĺbková sonda do charakteru kreovania a pôsobenia supertriedy privilegovaných, o ktorých väčšina ľudí takmer nič nevie, a ktorá napriek tomu zásadne ovplyvňuje náš život. V posledných dekádach sa vynorila globálna elita, ktorá disponuje nevidanou úrovňou bohatstva a moci. Táto moderná supertrieda sa zglobalizovala rýchlejšie ako ktorákoľvek iná spoločenská skupina. Z viac ako 6 mld. ľudí na našej planéte možno do supertriedy zaradiť asi 6 000 jednotlivcov. Definičným znakom, ktorý ich odlišuje od ostatných „je moc, ktorou sústavne ovplyvňujú milióny a miliardy ľudí nielen vo vlastnej zemi, ale i za hranicami“ (Rothkopf, 2009, s. 53).²

Pre supertriedu 21. storočia je podstatným znakom, že sa v jej rukách nielen koncentruje neúmerne vysoký podiel svetovej moci, ale že operuje globálne, kde je len málo nástrojov, alebo vôbec nie sú, ktoré by mohli pôsobiť ako protiváha ich vplyvu. Práve to ju zásadne odlišuje od elít v minulosti, ktoré pôsobili v rámci štátov, kde sa mohli v prípade potreby krotiť silou alebo mocou práva.

Nielen pre uvedených autorov, ale aj pre všetkých, ktorí sa priamo alebo nepriamo zaoberajú otázkami globálneho vládnutia, je príznačné, že tento jav spájajú len so súčasnou globalizáciou, teda s procesom, ktorý sa začal intenzívne presadzovať od 80. rokov. Na prvý pohľad sa tento prístup zdá opodstatnený. Na prelome storočia problematika globálneho vládnutia nadobudla podstatne vyhranenejšiu podobu s množstvom nových zjavnejších prejavov. Navyiac, globálna kríza výrazne prehĺbila rozvoj globálneho vládnutia a v jej priebehu nastal tektonický zlom v tomto procese. To všetko ako by dávalo za pravdu predstavám, že proces

---

² Globálna supertrieda sa skladá z jednotlivcov najrôznejšieho druhu, no prvou špecifickou skupinou, ktorú v jej rámci možno rýchlo rozoznať sú šéfovia okolo 5 000 korporácií, ktorých ročné príjmy, či aktíva presahujú 5 mld. dolárov. Ďalej do supertriedy patria čelní predstavitelia zhruba 120 štátov, ovplyvňujúcich osudy veľkých populácií za ich hranicami, vrchní velitelia najmohutnejších svetových ozbrojených síl, manažéri 2 000 najväčších obchodných spoločností, stovky najsilnejších finančných inštitúcií a asi 500 najväčších investičných spoločností, hlavy najväčších nevládných organizácií a čelných medzinárodných inštitúcií, duchovní vodcovia náboženstiev ale aj najvýznamnejší predstavitelia elít pôsobiacich v tieni (organizovaný zločin), poprední myslitelia, vedci a umelci s globálnym prejavom.

globálneho vládnutia bez globálnej vlády vznikol len ako súčasť zmien za posledné tri desaťročia.

Nahliadnutie do histórie však ukáže, že tieto predstavy je nielen potrebné, ale aj užitočné poopraviť. Umožní odhaliť ako sa zrodil a cielene začal realizovať zámer globálneho ovládania sveta.

2. Historické korene globálneho vládnutia bez globálnej vlády

Existuje mimoriadne rozsiahle a bohaté množstvo originálnych historických prameňov, ktoré podhaľujú reálne podmienky a súvislosti zrodu východiskovej podoby cieleného vytvárania predpokladov globálneho vládnutia a účelového prispôsobovania mechanizmu jeho praktickej realizácie.³

Z historických faktov vyplýva, že zrod stratégie globálneho vládnutia je bezprostredne spojený so vznikom FED-u v USA. Na začiatku 20. storočia, keď sa v rokoch 1900 – 1910 zdvojnásobil počet bánk a len na juhu a západe bolo vyše 20 000 malých bánk. Kartel najsilnejších bánk J. P. Morgana, P. Warburga, Rothschilda a D. Rockefellera sa rozhodol vyšachovať konkurenciu a ovládnuť bankový sektor. Ako prostriedok zvolili umelé vyvolanie bankového krachu a následne širokú kampaň argumentujúcu potrebu vytvoriť mocnú centrálnu emisnú banku, aby sa bankový krach už nikdy nemohol opakovať (Morris, 2012, s. 111 – 112). Samozrejme, že navrhovaná nová centrálna banka mala byť v súkromnom vlastníctve členov bankového kartelu, ktorý už v tom čase reprezentoval zhruba tretinu vtedajšieho svetového bohatstva (Morris, 2012, s. 116). Takáto centrálna banka sa mala stať prostriedkom na ovládanie finančných trhov, rozhodovania o úverovej politike, inflácii, boomoch a krachoch na burzách. Pritom od začiatku nešlo len o Ameriku, ktorej patrila budúcnosť, ale cieľom bola vláda nad celým svetom. Snáď najjasnejšie to formuloval P. Warburg: „Budeme mať svetovou vládou, at' chceme, alebo ne. Jediná otázka zní: dosáhneme jí dobyvatelskými výpady, alebo na základe dohody?“ (Morris, 2012, s. 117).

---

³ Mimoriadne zaslúženú prácu pri zozbieraní, zosystematizovaní a kritickom zovšeobecnení historického materiálu a zrode globálneho vládnutia a jeho hlavných aktérov, určujúcich črtách tohto procesu, ktoré sú od začiatku typické a zároveň veľmi adaptabilné na vývoj konkrétne historických podmienok predstavuje kniha Michaela Morrisa *Co nesmíte vedieť!* (2012).

K tomu, aby sa tieto zámery pretavili do oficiálnej legislatívnej podoby bolo potrebné prijať zákon o federálnych rezervách – Federal Reserve Act, ktorým sa mala odovzdať moc v USA do rúk bankovej elity. Jeho prijatie narážalo na odpor viacerých kongresmanov a až pod nátlakom ho 23. decembra 1913 podpísal prezident Woodrow Wilson, ktorému prezidentskú kampaň financovali bankári.

V roku 1913 dostal kartel bánk FED-u dolár plne do svojej moci a začal využívať, resp. zneužívať svoju pozíciu. V roku 1914 – 1919 FED zdvojnásobil objem peňazí v obehu, aby v roku 1919 zase razantne znížil množstvo peňazí a banky museli masovo vypovedať existujúce úverové zmluvy. Nasledovali útoky na banky, kolaps ekonomiky a v roku 1920 krach burzy. Výsledkom bolo ohromné rozmnoženie majetku veľkých bánk a úspešný test mechanizmu využívania ich neobmedzenej moci. Zároveň sa už objavili aj prví kritici.⁴

Na konferencii v Janove v roku 1922 kartel veľkých bankárov urobil zo „svojho dolára“ svetovú menu a podarilo sa mu oddeliť ostatné meny od zlata. Dolár sa stal jedinou krytou menou, čo mu umožnilo neobmedzene manipulovať s množstvom peňazí z hľadiska ich cieľov a záujmov. V rokoch 1921 – 1929 sa tento mechanizmus už v plnom rozsahu uplatnil. Popri nekonečnom poskytovaní pôžičiek sa zaviedla aj prvá zásadná inovácia – Margin Loan lombardný úver, ktorý poskytol dovtedy nepredstaviteľný priestor pre špekulatívne transakcie. Na jednej strane umožnil pri nákupe cenných papierov len 10 % vlastného kapitálu, no na druhej strane umožňoval kedykoľvek určiť dátum splatnosti a musel byť behom 24 hodín splatený. V roku 1929 FED náhle znížil objem peňazí a banky následne vypovedali milióny pôžičiek. Burza a finančný sektor sa opäť zrútili. Spľasnutie akciovej bubliny (čierny piatok) malo za následok krach 5 400 malých bánk, ktoré boli pohltené piatymi najväčšími bankami (Morris, 2012, s. 122). Kongresman Louis Mc Fadden, bojovník proti monopolu bánk, vypuknutie krízy zhodnotil: „Ke krachu v roce 1929 nedošlo jen tak samo od sebe. Bylo to pečlivě naplánované ... mezinárodní bankéři vytvořili strašné okolnosti, a tím se stali našimi vládci ... Máme ve své zemi jednu z nejbezcharakternějších organizací, jakou kdy svět viděl. Mám tím na mysli představenstvo bank FEDu jež nejsou státními institucemi. Jsou to soukromé

⁴ Kongresman Charles Lindbergh v roku 1921 konštatoval: „Díky zákonu Federal Reserve Act bylo možné uměle vyvolat paniku. Nynější zmatky jsou první, které byly vyvolány uměle, a sice pouhým výpočtem prosté matematické rovnice.“ (Morris, 2012, s. 122).

monopoly, ktoré okrádajú americký lid k vlastnému prospěchu a zisku jejich zahraničních zákazníků.“ (Morris, 2012, s. 123 – 124).

V roku 1939 vypukla druhá svetová vojna a stála obrovské sumy peňazí, ktoré sa dalo zabezpečiť len neriadeným tlačením bankoviek a obrovským zadlžením u bánk. Súčasťou vojny bolo i tlačenie falošných peňazí v cudzích menách. Po vojne už nik nevedel, kto mal pôvodne koľko peňazí, akú mali hodnotu a akú hodnotu mali jednotlivé meny navzájom. Táto situácia vyžadovala naliehavé riešenie. To bola príležitosť, ktorej sa chopil kartel okolo Rothschilda, Rockefellera, Warburga a Morgana, aby obnovil a rozvinul svoju moc v celosvetovom meradle. Stalo sa to v dobe od 1. do 23. júla 1944 v Bretton Woods na konferencii 4 víťazných veľmocí a 40 ďalších štátov. Situácia, keď sa výmenné kurzy národných mien voči doláru ako hlavnou svetovou menou neustále menili Američanom nevyhovovala. V rokovaníach z pozície sily zamietli Keynesov návrh fiktívnej svetovej meny BANCOR s pevným kurzom k regionálnym menám a presadili návrh H. D. Whita. Americký dolár, majetok kartelu, sa stal novou hlavnou svetovou menou so systémom pevných výmenných kurzov. Zástupcovia viacerých štátov sa nechceli vzdať zlata a s ním spojeného systému. Americká delegácia presviedčala účastníkov konferencie, že zlaté rezervy USA sú dostatočné na krytie doláru.⁵ Účastníci konferencie sa v skutočnosti nedohodli na doláre ako hlavnej svetovej mene. USA v noci pred podpisom zmluvy zmanipulovali jej text. Slovo „zlato“ doplnili opciou „alebo americký dolár“. Tento podvod má ďalekosiahle dôsledky až dodnes.⁶ Umožnil vytváranie a udržiavanie enormnej nerovnováhy medzi USA a svetom. Všetky obchodné transakcie sa začali realizovať v dolároch s prísľubom USA, že kedykoľvek ich vymenia za zlato a to v kurze 35 USD za trójsku uncu. Pritom neexistovali žiadne obmedzenia pre množstvo peňazí v dolároch ani povinnosť FED-u vykazovať stav rezerv v zlate. To umožnilo bankovému kartelu odblokovať vplyv zlata pri cielenom vytváraní bublín pomocou nekrytých peňazí ako kľúčového nástroja upevňovania jeho moci a vplyvu v globálnom vládnutí.

⁵ Spojené štáty americké ešte po prvej svetovej vojne získali zlato z Nemecka, Rakúska a Japonska a navyše v roku 1933 muselo obyvateľstvo USA na základe špeciálneho zákona odovzdať zlato nad 100 dolárov za nízku cenu FED-u (Morris, 2012, s. 127 – 128).

⁶ Túto manipuláciu zdokumentoval G. Zoche v knihe „Welt Macht Geld“, z ktorej čerpal Morris (2012, s. 128 – 129).

Tento stručný exkurz do histórie presvedčivo ukázal, že reálne ciele presadzovanie globálneho vládnutia pomocou peňazí má predovšetkým dva určujúce medzníky – vytvorenie FED-u a brettonwoodskeho systému. Ich realizácia bola spojená s nekalými metódami a prostriedkami manipulácie, nátlaku a podvodného konania. Hlavným aktérom bol kartel súkromných bankárov, ktorých určujúci vplyv na vládu, kongres a medzinárodné inštitúcie spôsobuje, že ako hlavný aktér globálneho vládnutia vystupujú USA a nimi ovládané inštitúcie SB, MMF atď.

V období od konca 2. svetovej vojny až do začiatku globálnej krízy pôsobili ako dominantný hráč v rámci unipolárneho systému globálneho vládnutia. Vývoj stratégie globálneho vládnutia v tomto období veľmi výstižne prezentuje Yanis Varoufakis v knihe *Globální minotaurus* (2013). Prináša mimoriadne podnetnú a originálne politicko-ekonomickú analýzu globálneho vládnutia USA v rokoch 1939 – 2008 a dvoch kvalitatívne odlišných stratégií v etape od Bretton Woodu po jeho rozpad v roku 1973 a v etape od rozpadu brettonwoodských dohôd po vypuknutie globálnej krízy. Kľúčovým problémom pre pochopenie podstaty stratégie USA bol globálny mechanizmus recyklácie prebytkov vo svetovej ekonomike a zásadný rozdiel spôsobu jeho realizácie v Keynesovej a Whitovej (americkej) koncepcii. Zatiaľ čo Keynesova bola relatívne záujmovo vyvážená pre všetky štáty a podporovala by aj udržateľnosť vývoja svetovej ekonomiky, tak Whitov koncept, ktorý USA presadili z pozície sily, bol podriadený stratégii globálneho ovládania a využívania svetovej ekonomiky prostredníctvom dolára. Pritom je pozoruhodná rýchlosť a účinnosť s akou USA dokázali adaptovať svoju stratégiu a reagovať na zásadnú zmenu podmienok v druhej etape a ako zvolili a dôsledne uplatnili nové prostriedky a ťahy s cieľom udržať si dominujúce postavenie a vplyv.

3. Bod zlomu – premena unipolárneho na multipolárny systém globálneho vládnutia

Globálna kríza s epicentrom v USA, ktorá prepukla v roku 2008 bola založená na nahrádzaní nedostatočného reálneho dopytu zámerným vytváraním umelého, rastúcim zadlžovaním generovaného virtuálneho dopytu. Teda na osvedčenom bublinovom mechanizme rozvinutom a obohatenom o sériu zret'azených inovácií finančných produktov cielene využitým globálnym finančným kartelom. Ten zaznamenal astronomické zisky, veľké banky boli príliš veľké, aby mohli padnúť,

stovky malých bánk skrachovalo a astronomické straty sa socializovali nielen v USA, ale globálnymi finančnými kanálmi sa reťazovite rozptýlili do zbytku sveta.

Popri vyššie uvedených dôsledkoch globálnej krízy, v jej priebehu došlo k mimoriadne závažnej zmene v charaktere globálneho vládnutia. V relatívne krátkom období prebehlo zásadné prerozdelenie globálnej ekonomickej i politickej moci a vplyvu a nastal bod zlomu. V globálnom vládnutí, ktoré sa pretransformovalo z unipolárnej na multipolárnu podobu, zanikla dominantná pozícia USA a vznikla početná skupina nových globálnych aktérov z radov novointustrializovaných a rozvojových krajín. V krátkom časovom rozpätí sa úplne obrátil pomer síl medzi rozvinutými krajinami na jednej strane a novointustrializovanými a rozvojovými krajinami na druhej strane, ako to dokumentujú údaje tabuliek 1 a 2.

T a b u ľ k a 1

Podiel krajín na svetovom HDP v PPP (v %)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Rozvinuté zeme	55,1	53,6	51,9	50,4	49,6	43,2
Novo industrializované a rozvojové zeme	44,9	46,4	48,1	49,6	50,4	56,8

Prameň: Economic Forecast – Spring 2009; European Economic Forecast – Spring 2010; European Economic Forecast – Spring 2011; European Economic Forecast – Spring 2012; European Economic Forecast – Spring 2013; European Economic Forecast – Spring 2014; European Economic Forecast – Winter 2015.

T a b u ľ k a 2

Podiel najväčších ekonomík na svetovom HDP v PPP (v %)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
USA	20,8	20,7	19,9	19,2	19,5	16,5
Čína	11,5	12,7	13,7	14,6	14,7	15,8
India	4,8	5,1	5,5	5,8	5,7	6,6
Japonsko	6,4	6,0	5,9	5,7	5,5	4,6
Nemecko	4,4	4,4	4,2	4,1	3,8	3,4
Rusko	3,3	3,1	3,0	3,0	3,0	3,4
Brazília	2,9	2,9	3,0	3,0	2,8	3,0
Francúzsko	3,5	3,5	3,3	3,2	2,7	2,5
Veľká Británia	3,2	2,8	2,9	2,8	2,8	2,3

Prameň: Economic Forecast – Spring 2009; European Economic Forecast – Spring 2010; European Economic Forecast – Spring 2011; European Economic Forecast – Spring 2012; European Economic Forecast – Spring 2013; European Economic Forecast – Spring 2014; European Economic Forecast – Winter 2015.

Pritom zďaleka nejde len o zmenu podielu na svetovom HDP. Novointustrializované a rozvojové krajiny vytvárajú aj nový typ medzinárodných inštitúcií a zoskupení, ktoré umocňujú ich globálny vplyv a zároveň presadzujú nový ozdravný trend inštitucionálnych zmien v globálnom vládnutí.

Nový typ medzinárodných organizácií a inštitúcií predstavuje reakciu na charakter a fungovanie medzinárodných inštitúcií a zoskupení ovládaných USA. Odhaľujú ich diskriminačný charakter a prakticky ich prekonávajú novými, podmienkam 21. storočia adekvátnejšími prístupmi ich vytvárania a pravidiel ich fungovania. Navodzujú progresívny trend inštitucionálnych zmien v globálnom vládnutí a nastoľujú nové prístupy k civilizáčnym problémom ľudstva, ako chudoba, životné prostredie, ale aj hľadanie možností novej globálnej meny a pod. Tento vývoj prirodzene naráža na odpor USA, ktoré sa ho snažia všemožne priamo či nepriamo torpédovať.

BRICS

Predstavitelia USA a niektorých ďalších západných štátov sa najprv vysmievali myšlienke, že by sa z piatich rôznorodých krajín dalo niečo súdržne vôbec zorganizovať.⁷ Od roku 2014 však už začali toto zoskupenie brať vážne tak z hľadiska jeho kvantitatívnej dimenzie,⁸ ako aj presadzovaním kvalitatívne nových prvkov do medzinárodného bankového a finančného systému. V roku 2014 krajiny BRICS v brazílskom meste Fortaleza založili Novú rozvojovú banku a rezervný fond s názvom Združenie devízových rezerv. Vznikla tak prvá kriticko-konkurenčná analógia SB a MMF. Kritická najmä zo strany rozvojových krajín, ktoré označovali SB a MMF ako nástroj na udržanie slabých krajín v chudobe a na vynucovanie zničujúcich úsporných opatrení, no počas súčasnej finančnej krízy podporovali uvoľnenú menovú a rozpočtovú politiku západných štátov. Vážna kritika sa týka štruktúry MMF, systému kvót, ktorý každej krajine určuje výšku príspevku a tým aj silu hlasu, čo neodráža realitu meniaceho sa sveta. Predsedníctvo MMF vyhradené

⁷ Označenie BRIC štyroch najväčších rozvojových krajín Brazílie, Ruska, Indie a Číny vymyslel v roku 2001 Jim O'Neill analytik Goldman Sachs ako skratku so znevažujúcim podtónom pre označenie formálneho geograficky rozptýleného zoskupenia.

⁸ Po jeho rozšírení o Južnú Afriku je dnes BRICS považované za významného globálneho hráča s 46 % podielom a obyvateľstve sveta, vytvárajúcim viac ako 25 % svetového HDP a generujúcim 18 % najväčších finančných tokov vo svetovom meradle.

Európanovi a vo SB Američanovi dokresľuje záujmovú orientáciu oboch inštitúcií⁹ a objektom kritiky sa stal aj FED – centrálna banka USA, ktorá využíva postavenie dolára aj na otváranie a zatváranie menových kohútikov aj na vytváranie chaosu v chudobnejších krajinách (Pilling, 2014). Vytvorenie Novej rozvojovej banky a rezervného fondu predstavuje preto aj formovanie konkurenčných finančných inštitúcií voči SB a MMF. Banka BRICS od začiatku demonštruje prekonanie demokratického deficitu SB a MMF tým, že každá z piatich krajín bude mať rovnaký podiel hlasov, funkcia prezidenta bude rotujúca a pri poskytovaní úverov sa budú brať do úvahy potreby a záujmy krajín prijímajúcich úver.¹⁰

Inštitucionálne dozrievanie zoskupenia BRICS na jednej strane odzrkadľuje, že inštitúcie Bretton Woods sú už realitou odchádzajúcej éry a na druhej strane predstavuje začiatok formovania nového ekonomického poriadku, koordinácie nových zúčtovacích systémov ako protiváhy americkej dolárovej hegemonii, diskusie o novej globálnej mene a pod. Rastúci vplyv koordinovaného postupu zoskupenia štátov BRICS výrazne posilňuje tak ich individuálne pozície ako globálnych aktérov, ako aj postavenie a vplyv zoskupenia ako celku a znamená kvalitatívny posun v charaktere globálneho vládnutia.

Šanghajska organizácia pre spoluprácu (ŠOS)

Novým javom v procese globálneho prerozdelenia ekonomickej i politickej moci je rodia sa regionálny útvar Šanghajska organizácia pre spoluprácu (ŠOS), ktorý bude veľkosťou a významom porovnateľný so zoskupením BRICS. ŠOS založilo v júni 2001 šesť štátov – Rusko, Čína, Kazachstan, Tadžikistan, Kirgizsko a Uzbekistan ako organizáciu, ktorá sa mala spočiatku orientovať na bezpečnostné otázky, postupne sa vyprofilovala aj ako istý druh rusko-čínskej vojenskej aliancie a pod vplyvom globálnej ekonomickej krízy vystúpili do popredia zámery

⁹ Krajiny BRICS hoci majú vyše 25 %-ný podiel na svetovom HDP tak majú v MMF len 10 %-ný podiel hlasov, pričom európske štáty, hoci sa na svetovom HDP podieľajú len 18 %, majú 27,5 % hlasov (Pilling, 2014).

¹⁰ Banka BRICS bude mať počiatočný kapitál 50 mld dolárov, ktorý sa má postupne zvýšiť na 100 mld. USD. Z týchto zdrojov sa majú zo začiatku financovať infraštruktúrne programy. Okrem toho swapovou linkou majú úmerne veľkosti ekonomiky vytvoriť rezervný fond vo výške 100 mld. USD, ktorý bude slúžiť ako bezpečnostná rezerva pre krízové situácie. Hoci základný kapitál banky BRICS ešte nemôže zásadne zmeniť pomer rozvojovej pomoci v relácii k SB, ktorá disponuje základným kapitálom 232 mld. USD, dôležité je, že svojim vplyvom začína navodzovať kvalitatívnu zmenu podmienok a charakteru poskytovania úverov. Podobne aj pripravovaný rezervný fond s kapacitou 100 mld. USD v porovnaní s MMF, ktorý sa má podľa dohôd z roku 2010 zvýšiť na 720 mld. USD (Pilling, 2014) napriek kvalitatívnemu nepomeru určite začne pozitívne ovplyvňovať prístupy k riešeniu krízových situácií.

hospodárskeho rozvoja euroázijského regiónu. Čoraz významnejším, hoci explicitne nezdôrazňovaným aspektom formovania ŠOS je geopolitický záujem Ruska a Číny eliminovať šírenie vplyvu neoliberálnych konceptov a tzv. farebných revolúcií zo strany Západu.

Už v priebehu roka 2015 sa z doterajších pozorovateľov Indie, Pakistanu, Mongolska a Iránu majú stať riadni členovia¹¹ a hospodárske plány a perspektívy ŠOS s veľkou pravdepodobnosťou výrazne posilní. Šanghajská organizácia pre spoluprácu sa „prerodí“ na takmer trojmiliardový kontinentálny kolos, siahajúci od Severného ľadového k Indickému oceánu s dostatočne veľkým hospodárskym, finančným i vedecko-výskumným potenciálom na vytvorenie konkurencieschopného regionálneho bloku (Pressburg, 2014).

Ázijská banka pre infraštruktúrne investície (AIIB)

V marci tohto roku (2015) sústredilo pozornosť západných krajín, osobitne USA, zakladanie AIIB, ktorej kľúčovým iniciátorom, organizátorom a kapitálovým účastníkom je Čína. Konceptia a charakter AIIB dáva od začiatku najavo, že sa bude kvalitatívne líšiť od SB a MMF. Zakladajúci členovia dostávajú príležitosť spolu definovať základné pravidlá činnosti AIIB.¹² Neskorší členovia, ktorí vstúpia do banky, sa budú už musieť prispôbiť. Keďže termín pre zakladajúcich členov bol stanovený na 31. marca 2015, vznikla značne zložitá a napätá situácia ohľadom neodkladného rozhodovania o vstupe veľkých svetových ekonomík. Spojené štáty americké vyvíjali na svojich transatlantických spojencov nátlak a odrádzali ich od vstupu. Lukratívne investičné príležitosti, ktoré AIIB ponúka.¹³

Rozsah predpokladaných investícií na úrovni 800 mld. dolárov ročne neodolateľne zapôsobil na londýnsku City a keď Londýn podpísal prihlášku, tak sa napriek nátlaku USA rozpadla transatlantická solidarita. Členské prihlášky podalo najprv Nemecko, Francúzsko a Taliansko a následne Luxembursko, Rakúsko, Dánsko, Holandsko a Španielsko.

¹¹ Podali sa prihlášky o členstvo, no Irán ešte potrebuje odblokovať sankcie OSN. Predpokladá sa, že na summite v ruskej Ufe v júni 2015 by sa mali stať riadnymi členmi.

¹² Je to aj reakcia Číny na dehonestujúce zamietnutie jej požiadaviek v roku 2010 na zvýšenie rozhodovacích kompetencií v MMF a americkom kongrese. Čína dodnes má v 188 členom MMF len 3,81 % hlasovacích práv, čo je menej ako majú Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko a Japonsko, nehovoriac o blokačnom podiele 16,75 USA (Pressburg, 2015).

¹³ Podľa štúdie Ázijskej rozvojovej banky z roku 2009 má AIIB v dekáde 2010 – 2020 investovať do rozvoja infraštruktúry v Ázii 8 biliónov dolárov (Pressburg, 2015).

Rusko hoci malo na tomto projekte eminentný záujem vzhľadom na to, že sa bude týkať jeho rozsiahlych ázijských území a stáva sa dôležitým faktorom posilnenia jeho pozície ako globálneho¹⁴ aktéra, s podaním prihlášky takticky čakalo. Išlo o to, aby sa projekt AIIB v Londýne, Paríži a Ríme, ako veľkých členov EÚ, neposudzoval ako „čínsko-ruský projekt“, preto bolo vhodné počkať na ich prihlášky (Pressburg, 2015).

Spojené štáty americké podcenili záujem sveta ekonomicky spolupracovať s Čínou. Ukázalo sa, že USA majú ohraničené možnosti ako obmedzovať rastúci vplyv Číny, ale aj individuálne rozhodovanie a presadzovanie národnoštátnych záujmov svojich transatlantických partnerov.

Partnerstvo Európskej únie a Ruska

V súvislosti s vypuknutím globálnej krízy, ktorej epicentrum bolo práve v USA, nadobudla ich stratégia nové konfrontačné črty. Bola to reakcia na postupné oslabovanie pozície USA v prerozdeľovaní ekonomickej a politickej moci. V snahe čo najviac spomaliť tento proces na jednej strane zneužili monopolné postavenie dolára ako svetovej rezervnej meny na presun dopadov nimi vyvolanej krízy na zvyšok sveta, na druhej strane priamo alebo nepriamo cieľenými krokmi usilujú oslabovať pozície hlavných globálnych súperov. Ťažiskovú pozornosť sústreďujú najmä na také podkopávanie pozícií Ruska a EÚ, ktoré má zároveň umožniť relatívne posilňovanie USA v relácii k Číne. V tomto zmysle je pre USA neprijateľný dlhodobý trend prehlbovania hospodárskej spolupráce medzi Ruskom a EÚ, ktorá je významným faktorom podporujúcim rast ich HDP, ako aj zväčšovanie ich vplyvu na globálne ekonomické procesy. Dokumentuje ho vzostupná tendencia vývoja vzájomného obchodu medzi Ruskom a EÚ na jednej strane a klesajúci podiel vzájomného obchodu EÚ a USA, ako o tom svedčia údaje tabuľky 3 a 4.

---

¹⁴ Zmohli sa len na kritiku za údajne nejasne a netransparentne nastavené pravidlá a Národná bezpečnostná rada USA upozornila, že „každá nová multilaterálna inštitúcia sa musí riadiť vysokými štandardmi Svetovej banky a regionálnych bánk“ a vyslovila obavy, či AIIB bude tieto štandardy dodržiavať, „najmä čo sa týka riadenia a environmentálnych a sociálnych záruk“ (Matišák, 2015). V kontexte doterajších praktík SB ide vskutku o dojemnú starostlivosť.

T a b u ľ k a 3

Podiel hlavných obchodných partnerov na dovoze EÚ 28 (extra-EÚ, v %)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Čína	9,6	11,4	12,6	13,6	14,3	16,2	15,7	17,4	18,5	17,1	16,2	16,6
Rusko	7,0	7,6	8,3	9,6	10,5	10,2	11,4	9,7	10,6	11,6	12,0	12,3
USA	19,5	16,9	15,5	13,4	12,5	12,3	11,5	12,6	11,3	11,1	11,5	11,6
Švajčiarsko	6,6	6,3	6,1	5,6	5,2	5,3	5,2	6,5	5,6	5,4	5,9	5,6

Prameň: Malý (2014).

T a b u ľ k a 4

Podiel hlavných obchodných partnerov na vývoze EÚ 28 (extra-EÚ, v %)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
USA	28,0	26,4	24,9	23,9	23,2	21,0	18,9	18,6	17,9	17,0	17,4	16,6
Švajčiarsko	8,2	8,3	8,0	8,2	7,7	7,5	7,7	8,1	8,2	9,1	7,9	9,8
Čína	4,0	4,8	5,1	4,9	5,5	5,8	6,0	7,5	8,4	8,8	8,6	8,5
Rusko	3,9	4,3	4,9	5,4	6,3	7,2	8,0	6,0	6,4	7,0	7,3	6,9

Prameň: Malý (2014).

Je evidentné, že rastúci vzájomný obchod a celkové prehlbovanie vzájomných vzťahov Ruska a EÚ ako partnerského bloku sa stalo krajne neprijateľným pre USA. Vraženie klinu medzi Rusko a EÚ sa stalo prioritnou súčasťou stratégie USA s cieľom zastaviť, resp. spomaliť oslabovanie ich pozície v globálnom vládnutí.

V rámci sústredenej podpory prozápadných síl v bývalých krajinách Sovietskeho zväzu preto americkí stratégovia venovali mimoriadnu pozornosť Ukrajine.¹⁵ Strategické zámery narušenia partnerských vzťahov Ruska a EÚ realizovali USA ich masívnou účasťou na vyvolaní rozkolu a prevratu na Ukrajine s všestrannou podporou Majdanu.¹⁶ Boli aj hlavným iniciátorom sankcií Západu voči Rusku. Je zjavné, že kroky USA sú „investíciou“ do novej železnej opony, ktorá bude ekonomicky i vojensky vyčerpávať tak Európu, ako aj Rusko, pričom USA sa prakticky nielen nedotkne, ale navyše ešte relatívne posilní ich pozíciu a to čiastočne aj voči Číne.

¹⁵ Nie náhodou Z. Brezinsky zdôrazňoval, že odpútanie Kyjeva od Moskvy je kľúčom k oslabeniu medzinárodných ambícií Ruska (Becker, 2014).

¹⁶ Už od novembra 2013 investovali do podpory prozápadných síl 5 mld. USD, „usmerňovaní“ vývoja priamo slúžili návštevy šéfa CIA Brennana, viceprezidenta Bidena a posledne námestníčky ministra zahraničných vecí Nulandovej, ktorá už priniesla Porošenkovi „odporúčania“ ako má vyzeráť zloženie parlamentu (Daniš, 2014).

Transatlantic Trade and Investment Partnership

Novým prvkom v snahe zvrátiť nepriaznivé zmeny v globálnej pozícii USA je urýchlené presadzovanie dohody Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) medzi USA a EÚ. Za proklamovaným pozitívnym vplyvom odstránenia ciel a netarifných obmedzení na urýchlenie rastu HDP na oboch stranách a podpory vzniku nových pracovných príležitostí sa v skutočnosti skrýva cieľ odrezat' ekonomicky EÚ od Ruska a dostať ju pod vplyv Washingtonu viac než kedykoľvek predtým. Podoba TTIP presadzovaná USA je pre EÚ nielen nevýhodná, ale systém riešenia arbitrážnych sporov medzi štátom a investorom je diskriminačný, nedemokratický a ohrozuje suverenitu štátov (Geist, 2014). Skutočný geopolitický cieľ odhalila H. Clintonová ako ministerka zahraničných vecí USA, keď prípravu TTIP označila ako „ekonomické NATO“ (Chmelár, 2014).

Európska únia sa necháva vmanévrovať do nesvojprávnej pozície, keď nie je schopná reálne obhajovať svoje existenčné záujmy ako globálny hráč v súperení o prerozdelenie ekonomickej moci a vplyvu v globálnom vládnutí.

Záver

Historický retrospektívny pohľad na vznik formovania a charakter globálneho vládnutia bez globálnej vlády posunul začiatok tohto procesu na začiatok 20. storočia. Umožnil identifikovať kľúčovú dominantnú pozíciu USA založenú na kartele súkromných bánk, čo sa odrazilo v tom, že stratégia globálneho vládnutia bola spojená s nekalými metódami a prostriedkami manipulácie, nátlaku a podvodného konania. Zároveň umožnil vymedziť dve kvantitatívne odlišné etapy unipolárneho globálneho vládnutia v období od 1913 do 2008. Takto poňatý vývoj globálneho vládnutia prispel k odhaleniu bodu zlomu v ktorom dochádza k jeho premene unipolárneho charakteru na multipolárny. Zároveň umožňuje hlbšie a reálnejšie pochopiť spektrum nových javov a zápasu medzi USA a novými aktérmi globálneho vládnutia.

Zoznam použitej literatúry

BECK, U., 2002. *What is Globalisation?* Oxford: Polity Pres. Česky: Co to je globalizace? Brno: Centrum pro studium demokracie a kultúry. 2007.

- BĚLOHRADSKÝ, V., 2000. *Antinomie globalizace: Vzdelanostní společnost 2000*. In: BĚLOHRADSKÝ, V. a kol. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: QplusQ.
- BONDY, E., 2005. *O globalizaci*. Brno: L. Marek.
- CASTELLS, M., 2004. *The Rise of Network Society – The Information Age: Economy, Society and Culture*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- DANIŠ, D., 2014. *Kto financuje ukrajinskú vojnu*. Hospodárske noviny, 22. 7. 2014.
- HELD, D., 2004. *Inescapably Side by Side. An Interview with David Held, Mikkel Thorup & Mads P. Sorensen*. *Polity*, February.
- HERMAN, E. S., 1999. *The Threat for Globalisation*. *Nex Politics*, Vol. 7. No. 2 (new series) whole No. 26.
- MALÝ, J., 2014. *TTIP v kontextu změn postavení EU ve světové ekonomice*. Bratislava EU SAV 11.11.2014.
- MORRIS, M., 2012. *Co nesmíte vědet*. Praha: Rybka Publishers.
- PILLING, D., 2014. *Banka BRICS je symbolom novej éry*. Exkluzívny príspevok pre Hospodárske noviny, 1. – 3. augusta 2014.
- POTŮČEK, M. – MUSIL, J. – MAŠKOVÁ, M., 2008. *Strategické volby pro českou společnost. Teoretická východiska*. Praha: Sociologické Nakladatelství.
- PRESSBURG, A. P., 2014. *Šanghajská organizácia pres spoluprácu dvíha hlavu*. *Trend*, 18. 9. 2014.
- PRESSBURG, A. P., 2015. *Svetovej banke rastie čínsky konkurent*, *Trend*, 2. apríl 2015.
- ROTHKOPF, D., 2009. *Supertrída. Jak globální elita pretváří svět*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA, s. r. o.
- STIGLITZ, J. E., 2003. *Jiná cesta k trhu*. Praha: Prostor.
- VAROUFAKIS, Y., 2013. *Globální Minotaurus*. Praha: Rybka Publishers.
- VITALI, S. – GLATTFELDER, J. B. – BATTISTION, S., 2011. *The network of global corporate control*. [online]. Zurich: Swiss Federal Institute of Technology. 2011[Cit. 15. 10. 2012.] Dostupné na: <<http://workplacebullying.org/multi/pdf/ETHstudy.pdf>>.

NEW TRENDS IN THE STRUGGLE FOR GLOBAL GOVERNANCE

Abstract

Our objective is to approve, that Stiglitz thesis about global governance without global government (2001) has significantly broader historical relevance and that the beginning of this process can be tracked back to the beginning of 20th century. According to historical facts we observe, that targeted persuasion of global governance through money has three milestones: creation of FED (1913) and Bretton-Wood system (1944) of global governance were dominant assets of USA and beginning of global crisis (2008) combined with the transformation to multipolar system and complicated contest for positions within this system. Demonstration of historical genesis of global governance is contributing to deeper and more integral understanding of current demonstrations of this phenomenon.

Key words: globalization, global governance, global government, unipolar and multipolar system.

JEL: F60, F69, F50, F55

Prof. Ing. Milan ŠIKULA, DrSc.
Ekonomický ústav SAV
Šancová 56
811 05 Bratislava 1
e-mail: milan.sikula@savba.sk